

Učiteljski Tovarš.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega meseca, in veljá za celo leto 2 gold. 50 kr.
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj IX. V Ljubljani 15. avgusta 1869.

List 16.

Poduk c. k. deželnim šolskim oglednikom.

§. 1. Deželni šolski ogledniki imajo do dobrega poznati vse javne in zasebne učilnice, ktere so izročene njihovemu ogledništvu.

Z vso pazljivostjo imajo čuvati nad tem, da se šola ne rabi v politiško, narodno ali vero-zakonsko rogoviljenje.

Gledé na njih vstrično stopnjo pričakuje se, da bodo v vzajemnem porazumljenji prizadevali si, svoje dolžnosti spolnovati.

§. 2. Vsak deželni šolski oglednik je zavezan, da ne izdeluje le tistih opravičnih pisem, ktera se tičejo didaktike in metodike, ampak tudi taka, ktera zadevajo vpravo in gospodarstvo, ako to zahteva pervosednik c. k. deželnega šolskega vrada (deželnega šolskega sveta).

§. 3. Vsak šolski oglednik ima pravico, da pove deželnemu šolskemu vradu svoje opombe in opazke o šolstvu, ktere koli si bodi, in da po tem tudi nasvetuje.

Vloge take verste se vpisujejo (protokolirajo) in po opravičnem redu reševajo.

§. 4. Ker se večji in imenitnejši del opravil pri deželnem šolskem vradu v sejah obravnava, imajo ogledniki zmirom pregled, kaj in kako se ravna. Opravična pisma njihovega delokroga, ktera so se rešila brez njihovega sodelanja, predlagajo se jim pozneje, da jih pregledajo.

§. 5. Deželni šolski oglednik ima nazoč biti, kedar se po komisijah take šolske reči obravnavajo, pri kterih ima posredovati vradnik deželnega šolskega sveta in pri kterih pri-

dejo v dogovor didaktično-pedagogične reči njegovega delokroga, in če je oglednik v to pooblaščen, ima tudi voditi obravnavo.

§. 6. Deželni šolski ogledniki imajo ob odločenem času potovati po deželi, in se sami na lastne oči prepričati, kake so njim izročene šole.

§. 7. Kedar imajo deželni ogledniki iti na potovanje, naj naznanijo pervosedniku deželnega šolskega vrada, kedaj in kam mislijo iti, in koliko časa utegnejo izostati, da on to odobri in ukaže, ako bi bilo treba na mestu kaj vpeljati ali vravnati.

§. 8. Vsaj v 14 dneh, ko je potovanje dokončal, mora deželni šolski oglednik obširno poročevati deželnemu šolskemu vradu.

V tem sporočilu naj tudi oglednik pove deželnemu šolskemu vradu, kaj da je ustmeno naročil.

§. 9. Za odškodovanje potnih stroškov v svojem vradnem krogu, naj je že ta v eni ali v več deželah, dobivajo deželni šolski ogledniki na dan 4 gold. 20 kr. a. v., in tam, kjer se ne morejo voziti ne po parnih ladijah, ne po železnici, dobivajo poštni ježni denar njihove stopnje brez stranskih zneskov.

§. 10. Oglednik ljudskih šol ima svoje potovanje tako vravnati, da bo naj skrajnejši čas v treh letih obhoda vse šole svojega vradnega okraja.

§. 11. V vsakem okraju naj na tanko ogleduje posamesne ljudske šole vsake verste in zavode, kateri so z njimi sklenjeni, naj posluša pri podučevanju, naj pogleda, kako učitelji pismeno vradujejo, kar spada k njihovi službi, naj se ozira na pritožbe, naznanila in voščila učnikov in teh, ki nad šolo v prvi versti čujejo, in naj jim daje potrebnih svetov.

Napake, ktere zadevajo didaktično-pedagogične reči, naj precej tam na mestu odpravlja ustmeno podučevajé, v posebno važnih ali nujnih primerljnejih naj nareja vradne zapisnike, ktere predlaga deželni vladi; vendar pa nima oblasti, da bi dajal pismene ukaze.

Nadalje naj obširno govori s pervomestnikom krajnega in okrajnega šolskega vrada, posebno pa z okrajnimi šolskimi ogledniki, da se doseže enoliko ravnanje.

§. 12. Učilniške šole in k njim spadajoče šole za vajo naj ogleda ljudski šolski oglednik naj manj dvakrat na leto.

Ta čas naj obišče vsak razred učilniške in tudi vadbine šole pa tudi vsacega učenika pri njegovem podučevanju, naj sprašuje, kakor za dobro spozna, gojence in učence, vendar tako, da učenika ne pripravi v zadrego.

Deželni šolski oglednik naj na tanko pozna šolske bukve in druge učilne pripomočke, in naj pozve, kakova je šolska disciplina, naj pogleda vradna pisma ravnateljeva, vzlasti pa konferencijske protokole učiteljskega osebja. Po vsakem ogledovanju naj ima konferencijo z učeniki, naj takrat naznani, kaj je opazil in naj daje potrebne ustmene ukaze.

Ako deželna šolska gosposka zahteva, je zavezan, da vodi šolska spraševanja, ktera imajo biti po učilniških šolah, da se dobi pričalo zrelosti.

§. 13. Ljudski šolski oglednik naj tudi skerbí, da se sklicujejo učitelji v okrajne in deželne konferencije; deželne konferencije naj sam osebno vodi.

O tem, kako naj se vravnuje in izpeljuje nadaljevalni poduk za učitelje, naj vsako leto potrebno poroča deželnemu šolskemu vradu.

Čertice o cerkvenem petju.

(Iz „Danice“.)

Kdo je bil prvi, ki je skladal pesmi in speve, ne vé se; da je pa nravní človek svoje nraвне čuti naznanjal s pevskim glasom, posnemamo po otrocih in taki mladosti, ki ni bila učena na glasbo ali je tudi še slišala ni. Stvarnik je tedaj tudi v tem dal človeku predstvo pred drugimi stvarmi.

Kakor naravno je, da so bile v začetku daritve spomin serčne hvaležnosti do Stvarnika; tako naravno je tudi, da so narodi svojo radost pri daritvah sklepali s petjem; kakošna je bila ta glasba pri raznih narodih — kdo bode skazoval? O času Davida in Salomona imeli so že vravnano petje in godbo, to kaže psalm 149. in 150., ker tukaj David sam opominja, da naj Boga hvalijo s petjem in godbo. Bere se, da je imel David blizo 4000 pevcev, in Salomon je najel za novi tempel mnogo-verstnih godcev, da so povzdigovali slovesnost pri službah Božjih.

Perve šole, ki so bile pri Hebrejcih ustanovljene, so gojile posebno glasbo in skladbo.

Da so prvi kristjani sprejeli petje v svoj obred, kaže nam to, ker jih apostolji v svojih listih na več krajih opominjajo, da naj pojejo psalme; Kristus sam je pel z učenci po zadnji večerji hvalno pesem.

Prava doba za cerkveno petje začela se je v četrtem stoletji, potem ko je bil cesar Konstantin vzel kristjane v varstvo in jim dovolil očitne Božje službe.

Ko je bila tedaj cerkev prosta in so kristjani imeli obrede in opravila po cerkvah, mislili so cerkveni očetje, kako bi vpejali in zboljšali petje pri službah Božjih. Kmaló se je razlegalo cerkveno petje od juga proti severju, in napredovalo je od dne do dne. Posebne zasluge pridobili so v tem obziru: sv. Ignacij, škof v Antiohiji; sv. Krizostom, škof v Carigradu; sv. Bazilij; sv. Ambrož, škof v Milanu, ki je zložil zahvalno pesem in več drugih himen; sv. Avguštin, škof v mestu Hiponu v Afriki; sv. Hjeronim je napravil petje tudi pri minihih; papež Silvester je ustanovil pevsko šolo; papež Hilarij jo je pozneje poterdil in zboljšal. Naj več pa je storil papež Gregor I., ki je vodil katoliško cerkev od leta 591. do leta 604.; on je odpravil staro gregovsko, nepripravno glasopisje, zaznamoval je stopnje glasov z abcdnimi pismenkami nad besedo, je dodal od sv. Ambroža sprejetim štirim glasbinim verstam še štiri nove, katerih vsaka stoji poleg une za štiri stopnje nižji; nabiral in izbiral je stare cerkvene speve, ter jih popravljál in vravnal. To vredeno zbirko je izročil cerkvi z ukazom, naj bi se vselej in povsod ravnali po teh spevih. V ta namen so te speve, ki jih pojejo še zdaj v cerkvi pri Božji službi, obesili v knjigo napisane na zlato verižnico poleg altarja sv. Petra. Ti spevi se imenujejo „koral“ ali Gregorjevi spevi in se razločujejo od Ambroževih, ki jih je ustanovil sv. Ambrož in so iz starejše dobe; to je zaklad, zavoljo katerega nas zavidujejo umni nekatoličani.

Sv. Gregor je gledal posebno na pevske šole ter jih je zboljšal in pomnožil. Toliko vnet je bil za to reč, da je neki sam podučeval dečke, in nikdo ni mogel postati duhoven, kdor petja ni umel dobro. Še zdaj kažejo v Rimu sobo, kjer je sv. Gregor podučeval in palico, s katero je učencem dajal mero pri poduku.

Mnogotere napredovalne dobe v posvetni glasbi so vrivale svoje umetniške najdbe tudi v cerkev in vrinile s časom toliko napák v svetišče, da so cerkveni očetje pri raznih zborih resno postopali, da bi se to odpravilo. Papež Pij IV. je odbral osem kardinalov, kateri naj to reč dobro prevdarijo in odpravijo novo posvetno glasbo iz cerkvá, in napravi naj se spet staro Gregorjevo petje. Bili so pa nekteri pri tem zboru, ki so terdili, naj bi se pred poskusilo, bi li bilo mogoče zediniti staro petje harmonično z umetniško stopnjo tistega časa prav v duhu cerkvenem. Za to težko delo je bil izvoljen Palestrina, tako imenovan po rojstnem mesticu (pravo imé njegovo je bilo Janez Peter Alojzij Sante), in izveršil je svoje delo vredno takega mojstra. Spisal je za poskušnjo tri maše (latinske) za same pevske glase in popeva je jih dopadla je posebno tretja, imenovana „Missa Papae Marcelli“, tako da se ni več mislilo na to, da bi se odpravili novi spevi, temuč le, da bi se v tem duhu napredovalo. Zasijala je po Palestrinu nova doba. Vstanovil je on nove šole v Rimu, iz katerih so prihajali mojstri, ki so napredovali v njegovem duhu. Naj bližje mu je bil v svojih delih Ludovik da Vittoria, španjski duhoven, ki je bival pozneje v Rimu. Drugi te verste so: Nainini, Alessandro Romano, Orlando di Lasso, Allegri, Baj, Scarlatti, Marcello, Pergolesi, Lotti, Leo, Durante, Bainsi in več drugih. Spisi teh mojstrov se imenujejo cerkveno - klasične dela. Kako se glasijo ti spevi, je težko povedati; naj govorijo tedaj o tem zvedeni možje. Bainsi, papežev pevovodja († 1848) je rekel o maši „Missa Papae Marcelli“: Ko so ti glasi pervikrat zadoneli v svetišču, kterega so malo pred oveličastile slikarske podobe in umetniški kipi, ste vstale umetnji objeli svojo vredno sestro — in bolj začudeno ginjeni so bili poslušalci, ko kdaj od godbe in poezije gregovske naj imenitniših mojstrov. Oulibischeff, življenjopisec Mozartov, izrekel je ves navdušen: V letu milosti 1565 je zapovedal Bog svojemu hlapcu Alojziju Praenesté-u, naj navdahne cerkveno petje (koral) z duhom umetnije, in Alojzij odgovori: Gospod, tvoja volja se zgôdi! in spremenjeni koral razlegal se je enak angelskim zborom. Veličastna glasba zasijala je v sveti zarji. Proske, korar in iskren nabiralec klasičnega glasbenstva, piše: Nepozabljivo mi ostane petje maše „Missa brevis“, od Palestrina, v kapeli Sikstinski na vseh svetnikov dan 1834, ktero je vodil tako npravno in navdušeno, da so bili pevci z

vsakim pogledom in z vsakim migljejem vsi veselo prešinjani (elektrizirani). Nebeško lepi trispév „Benedictus“ so peli tako zamaknjeno in s tako pobožnostjo, kakor ko bi vodil petje knez kerubinov..... pred božjim tronom. Bach, imeniten orglavec in komponist, je rekel: To so dela, pisane s skrivnostnimi čerkami, ki nič ne zdajo, ako jih pojemo navadno; le če smo dobili ključ do pravega, pride zerno na svetlo iz mertve pismenke.

Prednost imajo te kompozicije tudi zavoljo tega, ker so vredene liturgično prav ali po cerkvenih pravilih.

S časom se je iznašla in vpeljala dvorna godba. Vsake baže oblike, vsake baže mera, vsake baže glasbine orodja so se verstile v velikih in ušesu vseh harmonijah. Od začetka te dobe popevali in predstavljali so zgodbe sv. pisma, n. pr. Jožef v Egiptu, Mojzes id., imenovane „Oratorium“; pozneje so spisovali in še spisujejo in predstavljajo svetne zgodbe, ki jih imenujejo „Opere“. Ker je bil in je še zdaj pri takih sestavah poglavitni namen, da ljudem dopadajo in da si pridobi pisatelj umetniški venec, se trudi vsaki, da znajde kaj novega, kar se še ni slišalo, n. pr. kako novo orodje, kako bolj prijetno sestavo harmoničnih barv, da bi se odlikoval ko mojster nove dobe. Ti pisatelji so raztegnili svoje iznajdbe čez gledišni oder in dobili smo v cerkev latinske maše od Hajdna, Bethovna, Mozarta, Schiedermajerja in mnogo drugih, dela polne umetnosti. Ker pa ti spevi niso v duhu cerkvenem pisani, ker se pisatelji niso držali cerkvenih pravil, ker motijo množino, kakor bi bila godba vse v cerkvi, — torej nimajo vrednosti za cerkev.

Proske je menda prvi začel kermi na pravo pot. Bil je Proske poprej vojaški zdravnik; prestopivši v duhovski stan pečal se je jako s cerkveno glasbo, ki jo je moral že pred dobro razumeti. Šel je v Rim in obhodil druga velika mesta, preiskoval vse arhive, prepisaval mnogo klasičnih spisov in rešil jih gotove zgube. V 25 letih svojega pripravljanja čutil se je dosti močnega dati na svetlo velik zaklad pod naslovom „Musica divina“. Založnik Fried. Pustet v Regensburgu znižal je zdaj ceno od 60 gl. na 30 gl. Zeleti je, da bi saj več farne cerkve imele ta cerkveno - klasične dela; marsikteri učitelj ali orglavec bi se modril pri njih. Drugo važno cerkveno delo je Mettenleiter-jev „Enchiridion chorale“, knjiga, ki obsega vse

cerkvene speve, kateri se rabijo po katoliških cerkvah med letom z orglami ali pa brez orgel in se dobiva ravno pri tem bukvarji. Stefan Lück, korar v Trier-ju, je izdal praktično zbirko klasičnih del z navadnimi notami (figural). Kar nam je odperl Proske staro-cerkveni zaklad glasbeni, pred 30 leti, začelo se je bolj gibati na tem polji. Napravljale so se družbe za zboljšanje cerkvenega petja, in to je pomagalo, da imajo po mnogih cerkvah v Nemčiji prav vredeno cerkveno petje, in mnogokrat se bere, kako so tu in tam popevali kako staro cerkveno-klasično delo. Napravile so se po več krajih na severnem Nemškem in po Tirolih družbe sv. Cecilije, ktere imajo namen odpravljati posvetne fraze iz cerkv in vpeljati liturgično pravo petje. „Musica sacra“ in „Fliegende Blätter für kath. Kirchenmusik“, ki oboje izhaja pri Pustet-u v Regensburgu in se dobiva oboje po 2 gld. na leto z glasb. dokladami vred, razjasnuje in se jako poganja za zboljšanje cerkvenega petja, razpisujejo se pa tudi darila za nar boljša dela in — ta reč napreduje.

(Konec nast.)

Nekoliko o poštevnanji ali računstvu v ljudski šoli. *)

Računstvo ali poštevnanje se uči v ljudskih šolah iz dvojnega namena; prvi namen je ta, da se učenci v navednem življenji nahajoče pošteve sprevidno, urno in gotovo izverševati naučé, drugi pa, da se jim s tim pomoček pripravi, svoje dušne moči po naravni poti razvijati. Iz tega je samo po sebi jasno, kako važen je poduk v računstvu izmed drugih predmetov v ljudski šoli.

Urnost v poštevnanji, ali v sprevidnem in gotovem izverševanju računskih nalog občinskega življenja je za slehernega človeka živa potreba; veliko je ljudi nižjih stanov, ki imajo le poredkama prilžnost kaj brati ali pisati, pa skoraj nobeden dan jim ne mine, da bi ne bili primorani kaj računati.

V svoji raznolični rabi pa daje poštevnanje tudi naj lepšo priliko, pazljivost uka željne mladine obračati na djanje in gibanje ljudi, na ceno stvari, s kterimi se navadno teržuje, in tudi na druge reči in potrebe domačega življenja, in jo tako že zgodaj pripravljati za njeno občinsko porabnost. Poseben ozir na poduk v računstvu je treba tudi zavolj tega imeti, ker ono je pomoček dušno delavnost buditi in krepčati; kajti ni je tako pripravne reči, mladega človeka pravega, natančnega in urnega mislenja vaditi, njegovo razsodnost ojstriti, in lastno delavnost izobraževati, kakor je ravno računstvo, ako se le po pravi poti izpeljuje.

*) Iz „Letnega sporočila“ c. k. glavne šole v Idriji.

Vredn.

Izverševanje vsake računske naloge se mora na umno presojo vseh dotičnih rečnih in številskih razmer opirati; vsaktero poštevanje je tedaj le na pamet ali v mislih. In v tem oziru je le eno poštevanje, ktero se vedno v našem domišljevanji izveršuje.

Poštevanje pa se more ali samo v glavi, to je samo ustmeno, ali pa tudi pisмено, to je s ciframi ali številkami izverševati. Tedaj razločujemo dvoje plemen računstva, namreč poštevanje iz glave ali ustmeno poštevanje (mündliches Rechnen) in poštevanje s ciframi ali pisмено poštevanje (schriftliches Rechnen). Pri poštevanji s ciframi je treba vselej tudi poštevanje iz glave vpletati; kajti to je podlaga vsemu računstvu, ki mnogokrat tudi pisмено poštevanje obilo skrajšuje.

Učenik naj pri pismenem poštevanji posebno na to gleda, da učenci iz lastnosti naloge in iz dotičnih številskih razmer po svoji lastni presoji opravilo ali način najdejo, po katerem se dá dotična naloga izpeljati, in tako tudi brez vsega vprašanja sami precej postavijo znamenje (+, −, ×, :), ktero nam kaže, po katerem opravilu se bo dana naloga izveršila.

Pri izverševanju praktičnih nalog pa je paziti na dva dela: a) na pravo in umno presojo naloge, in b) na njeno gotovo izveršitev. Učenec naj torej naj popred rečne in številске razmerke mirno in natančno presodi, in iz tega sklepa, po katerem ali po katerih računskih opravilih bo mogel izveršiti svojo nalogo, in v katerem redu mora vse dostojna računska opravila izpeljavati, da bo našel pravi odgovor.

Ker se pa vse naše pisмено računstvo na desetiško sestavo (dekadisches Zahlensystem) opira, je temu temeljita podlaga, da si učenci v to sestavo pridobé prav bistre sprevdnosti. Ko se si učenci desetiško sestavo prav dobro prisvojili, po tem se morejo še le pismenega računstva učiti.

Vsa števila se dajo prav za prav le po dveh načinih spremeniti: ali jih pomnožujemo ali pa pomanjšujemo. To se doseže zopet po dveh načinih; kedar števila množimo, jih ali soštevamo (adramo), ali pa jih naštevamo (multipliciramo); kedar jih pa pomanjšujemo, odštevamo (subtrahiramo), ali pa razštevamo (dividiramo).

Po tem takem razločujemo čvetero opravil ali računskih načinov, po katerih se morejo vse računске naloge izverševati, in ti so: 1. soštevanje (Addition), 2. odštevaje (Subtraktion), 3. naštevaje (Multiplikation) in 4. razštevaje (Division).

Temelj vsemu računstvu so ravno ta 4 računska opravila. Treba je torej v ljudski šoli posebno ozirati se na to, da si učenci temeljito vednost v teh opravilih prisvojijo in tako vsako nalogo gotovo in kolikor mogoče urno izveršijo.

Ker je pa mnogokrat treba v občinskem življenji račune z velikimi številkami prav hitro izverševati, hočem tukaj nekaj naj navadnih prihiteljev navesti, ki se dajo pri čveterih računskih opravilih prav dobro uporabiti.

1) Že v prvem razredu se učenci učé od 1 — 10 na pamet soštevati, torej bi svetoval, da bi pri pismenem soštevanji besedic „in“, „je“, kakor tudi posamesnih soštetiš številčk ne izgovarjali, ampak le vsakratni znesek; tako bi se n. pr. v zgledu a) ne reklo:

a) $\begin{array}{r} 818 \\ 207 \\ \hline 589 \end{array}$ 9 in 7 je 16, 16 in 8 je 24, ostane 2;
2 in 8 je 10, 10 in 1 je 11, ostane 1;
1 in 5 je 6, 6 in 2 je 8, 8 in 8 je 16; ampak
govorilo bi se: 9, 16, 24; 2, 10, 11; 1, 6, 8, 16.

2) Pri odštevanji bi bilo bolje doštevati, kakor pa odštevati ali izposojevati, kajti z doštevanjem se že tudi skusi, ali je račun prav izveršen ali ne. Tako bi se na priliko v zgledu a) reklo: 3 in 2 je 5; 1 in 7 je 8; 6 in 1 je 7;

a) $\begin{array}{r} 785 \\ 613 \\ \hline 172 \end{array}$ b) $\begin{array}{r} 4045 \\ 338 \\ \hline 3707 \end{array}$ in tako se vselej došteta številka zapiše pod odštevano številko.

V zgledu b) pa bi se štelo: 8 in 7 je 15, ostane 1; 1 in 3 je 4 in 0 je 4; 3 in 7 je 10, ostane 1; 1 in 3 je 4.

Ako bi bilo od enega števila več števil odšteti, soštejejo se dana števila in njih znesek ob enem od prvega števila odštevajo. N. pr.: Od 3578 bi bilo odšteti $355 + 215 + 709$; to bi se tako le izveršilo:

$\begin{array}{r} 3578 \\ 355 \\ 215 \\ 709 \\ \hline 1299 \end{array}$ 9, 14, 19 in 9 je 28, ostane 2; 2, 3, 8 in 9
je 17, ostane 1; 1, 8, 10, 13, in 2 je 25,
ostane 2; 2 in 1 je 3.

3) Ako ima pri naštevanji množivec (Multiplikator) po 2, 3 ali več številčk, je vse eno, če se s to ali uno številko množiti začne, da se le vsakratni izdelek (Produkt) na pravo mesto zapiše in po tem se posamesni izdelki, kakor so eden pod drugim napisani, soštejejo. N. pr.:

$\begin{array}{r} 3407 \times 253 \text{ ali} \\ 6814 \\ 17035 \\ 10221 \\ \hline 861971 \end{array}$ $\begin{array}{r} 3407 \times 253 \text{ ali} \\ 10221 \\ 17035 \\ 6814 \\ \hline 861971 \end{array}$ $\begin{array}{r} 3407 \times 253 \\ 17035 \\ 10221 \\ \hline 861971 \end{array}$

4) Ako je množivec 10, 100, 1000, i. t. d. se množenje izverši, ako se vsaki množenčevi (Multiplikand) številki 10, 100, 1000krat večja veljava podeli, kar se s tem zgodi, da se množencu na desno 1, 2, 3 . . . ničle pristavijo. N. pr.:

a) 5678×10 b) 3456×100 c) 123456×1000
 $\begin{array}{r} 56780 \\ 345600 \\ 123456000 \end{array}$

5) Ispustijo se pa ničle med naštevanjem, kedar jih imata množenec in množivec na desni; in množijo se istokrat samo ve-

ljavne številke, in izdelku na desno pristavi toliko ničel, kolikor jih množeneč in množivec imata. N. pr.:

$$\begin{array}{r} \text{a) } 547 \times 800 \\ \hline 4376 \end{array} \quad \text{b) } \begin{array}{r} 123400 \times 25 \\ \hline 2468 \\ 6170 \\ \hline 3085000 \end{array} \quad \text{c) } \begin{array}{r} 24680 \times 2300 \\ \hline 7404 \\ 4936 \\ \hline 56764000 \end{array}$$

(Prih. dalje.)

Zemljepisje v ljudski šoli.

(Dalje.)

Tergovina ali kupčija.

J. Kranjsko je blizu morja; tergovina je tukaj gotovo prav živa.

O. Njega dni je bilo res tako, kakor si ti misliš, odkar pa so odperli dunajsko-teržaško železnico, je prevozna kupčija popolnoma usahnila, dosihmal zgubljenih dohodkov čez dva milijona na leto, ni bilo mogoče nadomestiti z izvozno tergovino, zlasti zbog drage voznine za vse težje blago na južni železnici.

J. Tedaj pa Kranjsko, ktero si je s prevozno tergovino 2 milijona zaslužila, čedalje bolj peša v blagostanji.

O. Števila to kažejo. Predno se je začela vožnja po južni železnici, bila je v Ljubljani prav živa kupčija z žitom za Terst in morje; odkar pa pelje na Koroškem železnica do Celovca in Belaka, je tudi žitna kupčija za gorenjo gorenjsko stran prenehala. Kupčuje se na Kranjskem z blagom, ki prihaja na Terst iz prekmorskih krajev, daleč pa z vsakoverstnim dunajskim pa graškim blagom; volnena roba prihaja pa večidel iz Češkega in Moravskega. Za notranjo tergovino so naj živější kraji Ljubljana, Loka, Teržič, Kranj (žito), Kamnik (goveja živina in drobnica), Novomesto pa Kočevje.

Izvemši Suho Krajino pa Črnomaljsko ima Kranjsko še zadosti cestá. V Ljubljani se stikajo konci vseh 4 cesarskih cestá (kranjskih, hervaške, štajerske, koroško-goriške pa teržaško-reške). Drugi važniši vozli cesarskih in okrajnih cest so na Gorenskem: Koren, Otok pri Radolici, Teržič, Podbrezje, Kranj, Loka, Medvode, Kamnik, Terzinj (pod Mengišem); na Dolenskem: Mirna, Studenec (pri Zužemberku), Novomesto, Kočevje, Ribnica, Lašče; na Notranjskem: Postojna, pa Razderto.

Železnica, ki derži od Zidanega-Mosta do Podgorice v senožeškem okraji po sredi dežele, ima 16 milj dolgosti; dokaj dragih stavb zlasti v Posavji pa na Krasu pod Postojno, pri Borovnici je pa daleč znan 257° dolg pa 20° visok cestovod (viadukt), kateri veže dva hriba med sabo, v dolini pa je vas Borovnica; po zimi so po tej železnici zameti. —

Železnica zagrebska je izpeljana od Zidanega-Mosta po levem bregu Save; derži se vso pot meje med Kranjskim in Štajerskim ter obeta vzhodnemu Dolenskemu mnogo koristi. Gorenci, vzlasti mesti Kranj in Loka, potem pa fužine v Kamnigoricah, Kropi, v Javorniku in na Savi, pričakujejo mnogo koristi od ljubljansko-belaške železnice, ktera se že ravno sedaj po nekterih krajih dela.

J. Tako se imamo boljših časov na Kranjskem za kupčijo nadejati, ker slišati je, da se bode tudi železnica iz Ljubljane v Karlovec napravila.

O. Od železnic imajo koristi le večji kapitalisti, in pa revno ljudstvo zaslužka toliko časa, dokler se dela; potem pa vozniki in drugi manjši obertniki z žalostnim srcem gledajo za železnim vozom, kateri jim odpeljuje vez zaslužek.

Kranjsko pa ima vendar primeroma veliko gozdov in mineralne kurjave, Gorensko pa dosti vodnih moči, ako se v deželo naselijo tuji kapitalisti, bo to deželi dajalo mnogo zaslužka, in tako utegne res železnica obertnost v deželi povzdigniti.

Telegrafa je 20 milj. Razun telegrafa, ki spremlja vso južno železnico, kakor je dolga, veže še Ljubljano (na Kranj, Teržič in na Ljubelj) s Celovcem telegrafska poteza, ktera je tudi speljana od Teržiča v Bled. Vzhodno Dolensko spada k telegrafski potezi poleg zagrebske železnice tekoči, južno Kranjsko pa k telegrafu, ki je iz Zagreba na Reko napeljan.

Nekdaj so šle tudi ladije po Savi, ktera začenja na ustji Ljubljanice pri Zalogu nositi ladije. Ljubljanica nosi po 300 ct., Sava pa po 300 — 1000 centov na dolgih ladijah; ker je pa Sava v nekterih krajih zelo dereča („na Slapih“), je vožnja navzgor bila zmirom zelo težavna, sedaj se pa večidel vse blago prevažuje po vstrični železnici. S tem je popolnoma izgubil svojo važnost tudi Zalog, poprej sila živo skladišče za žito. Kerka nosi blago od Novegamesta, pa le po malem.

(Prih. dalje.)

Zgodovina za mladost.

II.

Da je zgodovina mlademu človeku koristna, na tem nihče ne dvomi; težje je pa odgovoriti na to, kako naj se podučuje. Od tega so pisali debele knjige, in ker so pisatelji raznih misli ter izpuščajo ali pomnožujejo to, kar se je treba učiti ter hvalijo sedaj to, sedaj drugo metodo, se pa vidi, da o tem ni nič gotovega, in da naj bo podučevanje različno, kakor so poslušalci različni. V kratkem hočemo tedaj svoje misli o tem povedati.

Ako pogledamo starost, kateri naj se zgodovina uči in podučuje, razločimo dve dobi, dečkovo in mladenčevo starost; vsako teh dveh razdelimo zopet na dvojce. Pri dečku od 10. do 12. leta gospodari še počutnost. Globokejšega pomena v življenji ne pozna; v ozke meje vtisnjenemu zadostuje svet, kateri ga obdaja. Razveseljuje se nad slikami v naravi, in je zmirom židane volje. Gibčni duh išče le novo in nenavadno, in živa domišljija hrepeni po čudovitih slikah in podobah. Lahkomiselni hiti naprej in se z gorečnostjo poprime tega, za kar že prvi trenutek ne mara več. Za tak značaj je gerška zgodovina čisto primerna. Čas, kateri se nam precej pri začetku gerškega sveta razodeva, ima toliko pesniškega v sebi, da dečka močno zanimiva. Tukaj stopajo pred nas možje, kateri, nenavadne telesne moči, doversijo izvenredna dela in premagajo nevarna podvzeta, vidimo može, na ktere se naslanja vse ljudstvo. Še tudi poznejša zgodovina Grekov se lahko oklepa posamesnih mož, ne da bi bila zarad tega samo životopisna. Posamesni može značijo svoj čas, v katerem živijo; pri njih se združuje mišljenje in omika vsega ljudstva, po njih nagibu se vse suče in dobi svojo lastno podobo, ktera ji tudi ostane.

Tako se bodo dečku vtisnili posamesni velikodušni može in tudi marsiktere velike naprave, n. pr.: olimpiške igre, globoko v serce in spomin.

Poznejša leta je deček že bolj prederzen, zaveda se svoje moči in bojaželnjen hiti naprej. Njegov duh bi se rad znebil sedanjosti ter razdrobil verige, ktere ga vanjo vklepajo. Njegov pogled je že bolj bister in pamet začne dozorevati; zanj je naj boljša zgodovina Rimljanov. Pervi čas se ve da je

poln vojska, lahko pa se ena teh, ki je posebno zanimiva, izvzame; vojna, koja naj bolj značuje ljudstvo, se bolj obširno predstavlja, manj važne pa naj dopolnijo to sliko. Tudi v zgodovini Rimljanov najdemo može, koji značijo svoje ljudstvo, in metoda, koja stavlja glavno osebo na prvo mesto, se tudi tukaj da rabiti. Le malo ljudstev je, pri kterih bi se nahajali taki izverstni značaji, kakor pri Rimljanih; tukaj spoznamo, kaj more previdnost in stanovitnost pri podvzetjih; vidimo pa tudi, kako pogubljiva je narodom lenoba, razkošenost in oterpnost. Zgodovina Rimljanov je močno podučivna in je v ozki zvezi z novimi časi, tedaj tudi obširnejše razlaganje ne bo brez koristi, dasiravno se od poznejših časov cesarjev, ko je država hiralala, izvzamejo le nekteri bolj veseli časi, drugo se pa le o kratkem omeni.

Mladenču se odpre nov svet; ozke ograje sedanjosti so mu pretesne, njegova domišljija se visoko povzdiguje nad okolni svet; postaja bolj resnega obraza, misel je zmagala tvarino, in ko čuti sam sebe, začuti tudi drugo človečanstvo. Tako se vname razgovor med mladenčcem in novim časom, in mladeneč je pripraven učiti se novejše zgodovine; da bo pa spoznal svoje ljudstvo, naj se uči naj prej domače povestnice. Ako se je že poprej deček bolj zanimal nad zgodovino, kakor nad drugimi učnimi predmeti, bo to veselje tim več rastlo, tim bolje ga bo mikalo poznati ljudstvo, k kteremu spada od svojega začetka, in vediti, po kterih stopnjah je hodilo, da je prišlo do sim, kjer je sedaj. — Glasovi iz starodavnih časov doné na naša ušesa kakor glasovi duhov, ter močnejše in krepkeji govore na naša serca kakor sedanjost, in domišljija se razveseluje nad podobami, ktere nam migajo iz mračne daljave. Zato so pravljice in basni zmirom imele naj močnejši vpliv na naše ljudstvo, bolj ko je ta zbirka bogata, mnogobrojnejša, toliko milejše čutje ima narod, čegar lastina so. (Dalje prih.)

Y Solska letina.

(1. C. k. izgledna šola in vadnica za učitelje v Ljubljani.) Iz »Jahresbericht der k. k. Musterhaupt- und Lehrerbildungsschule« zremo, da je bilo letos učiteljskih pripravnikov I. leta 13; II. pa 12. — V šoli, sklenjeni s pripravniško tako imenovano vadnico je bilo učencev

v 4 razredih 320, na paralelnih razredih pa 350; godbe se je učilo 54 učencev, v nedeljski šoli pa je bilo v 3 razredih 179 rokodelskih učencev, tako da je šola imela vseh skupaj 928 učencev. Zgodovinske čertice (historische Notizen) obsegajo 3. dobo od l. 1810 — 1813; pripoveduje se, kakošne so bile šole pod francosko oblastjo; 4. doba pa obsega čas od l. 1814 do 1825. — Zanimive so te čertice tem, ki so se tukaj izšolali, ker osebe, ktere so sami poznali in s katerim se strinja spomin na dijaška leta stopajo še enkrat iz minulosti pred oči čitateljeve, in da vemo sedajnost prav presojevati, dobro je, da se oziramo nazaj v minulosť. — Zgodovina ta je pa tudi glasen: »Memento mori«. Danes mi beremo nam znana imena med umerlimi, jutri bodo pa drugi nas brali; rekoč: »Bil je, sedaj ga pa ni več«. 2. Dekliška, obertnijska glavna šola pri č. č. Uršulinaricah v Ljubljani. V vnanji tej šoli je bilo 919 učenk, ktere sedé res prav v prenapolnjenih sobah. Gospé učence si veliko prizadevajo, da šolo oskerbujejo po naj boljših in novejših vodilih, česar se vsak lahko prepriča pri ondašnjih očitnih spraševanjih. 3. Mestna glavna šola pri sv. Jakobu v Ljubljani. Letno sporočilo te šole ima spredaj ravnateljev sostavek »Napčna izreja otrok«, kterega je »Uč. Tov.« že prinesel. Za tim pride nemški sostavek: »Die Lagelinien beim Schreibunterrichte«, ki ga je spisal L. Belar. Tudi ta djanski načert pri pisanji bode »Uč. Tov.« prihodnjič prinesel. Pregled učencev kaže 336 v vsakdanji in 109 v nedeljski šoli, tedaj vseh vkup 445, ktere so podučevali z ravnateljem še štirji učitelji 99 ur na teden. Zraven navadnih šolskih naukov so se nekteri učenci tudi učili na gosli. Dva učitelja iz te šole sta se učila pri izurjenem učitelju telovadbe telovaditi; prihodnje šolsko leto pa se bodo tudi učenci telovadili. Mestni župan dr. J. Suppan, kot okrajni šolski oglednik mestnih ljudskih šol, je pri spraševanju to šolo očitno pohvalil. 4. Glavna šola v Idriji. »Jahresbericht der k. k. Werks-Hauptschule zu Idria« ima na prvi strani slovenski sostavek »Nekoliko o poštevanji ali računstvu v ljudski šoli« *), kterega je spisal marljivi učitelj g. Jak. Inglič. V tej šoli so podučevali ravnatelj, en katehet, šest učiteljev in dve učiteljici, vkup 197 ur na teden. Vsakdanjih učencev in učenk je bilo 645, nedeljskih pa 113, vkup 758. Zraven navadnih šolskih naukov so se dečki učili tudi sadjereje in telovadbe, deklice pa različnih ženskih del. 5. Glavna šola v Kranji. »Klasifikacija učencev in učenk očitne glavne šole v Kranji« ima letos samo imena učencev in učenk, kterih je bilo v vseh štirih razredih 318. Dečki so se učili tudi sadjereje, deklice pa obertnijske. 6. Glavna šola v Škofjiloki. »Napredek učencev glavne šole v Škofjiloki« kaže brez vsega drugega 247 učencev v štirih razredih. Sadjereje se je učilo 71 učencev. 7. Dekliška, obertnijska glavna šola pri č. č. Uršulinaricah v Škofjiloki. »Razredba učenk v dekliski, obertnijski glavni šoli pri č. č. Uršulinaricah v Škofjiloki« ima v vnanji šoli 248, v obeh razredih nedeljske šole 280 in v notranji šoli 59 vkup 587 učenk. 8. Glavna šola v Kamniku. »Jahresbericht der k. k. Hauptschule in Stein« zaznamnja (po nemški) vseh učencev v

*) Glej spredaj današnjega »Uč. Tov.«!

vsakdanji in v nedeljski šoli 218, ktere je podučevalo zraven ravnatelja še sedem drugih o. o. frančiškanov, 94 ur na teden. 9. Obertnijska, dekliška šola v Kamniku. »Letno sporočilo obertnijske dekliške šole v Kamniku« kaže (po slovenski) ravnatelja, dva kateheta, enega učitelja in eno učiteljico, kteri so podučevali v vsakdanji in v nedeljski šoli 214 učenk, 77 ur na teden. Napredek učenk je razvrsten po redu, kakor je ktera zaslužila. 10. Glavna šola v Teržiču. »Klassifikation der Schüler und Schülerinnen an der Hauptschule zu Neumarkt« vverstuje gola imena učencev in učenk pa v tako smešni obleki, da se ne moremo načuditi, kako more še dandanes kaka šola tako pisati, ker vendar že vse ljudske in srednje šole pravilno pišejo svoja lastna imena.

Književstvo.

Ravno kar je prišla na svetlo in se po 30 kr. ter do vezana dobiva v tiskarnici J. R. Milic-evi in pri skladatelju nova

Slovenska slovnica

za pervence. Spisal A. Praprotnik, učitelj. V Ljubljani, 1869. Založil pisatelj. Natisnil J. R. Milic.

Ta djanska šolska knjiga (ktere se je sploh že davno težko pričakovala) ima tako le kazalo: vvod, govorni razpoli, samostavnik, spol, število, sklon, sklanjanje; zaimek: osebni, svojivni, kazavni, vprašavni, nanašavni in nedoločni; pridevnik: sklanjanje; stopnjevanje; števniki; glagol: šest verst glagolov; predlog; prislov; veznik; medmed; stavek: prosti, mnogozloženi; besedni red; pravopisje: splošna vodila; velike čerke; razzlogovanje; ločila ali prepone. Ne govorimo dalje o tej slovnici; — predniki šol in učitelji naj jo pregledajo — in potem naj previdno sodijo, in videli bodo, da je bilo take slovnice ljudskim — pa tudi začetnim srednjim šolam treba kakor ribi vode.

Dopisi in novice.

Iz Ljubljane. O ljubljanski gimnaziji poroča „Dan.“: Dovernena je že tudi godna preskušnja, ktero jih je delalo 44 (med njimi so bili trije vnanji). Da je vsi niso naredili, to se vé. So pa, kakor se pripoveduje med poterjenimi nekteri prav sposobni. Sedem jih je neki izverstnih, kteri (razun enega) so vsi Alojzniki. Mnogotere pretežnosti dela celo o prihodnjem stanu dijakom sedaj vojaška služba.

— Slovenski študentje višjih šol bodo v saboto pred angelsko nedeljo, t. j. 4. kimov., imeli v Ljubljani shod. Slovensko vseučilišče v Ljubljani. Ktero slovansko narečje naj si izvolijo Slovenci za viši

slovstvenost? Tirjanje učilnice za slovanske jezike v Gradcu. Naprava slovenske omladine. To so odmenjene tvarine za ta shod. (Dan.)

— Perve dni tega meseca je bil tû oddelkini svetovalec od ministerstva za šolstvo g. Herrmann, kateri je ogledoval šolo za učitelje (preparandijo) in je sploh kazal, da mu je djansko izobraževanje nastopnih učiteljev zelo pri sercu. Sploh se govori, da g. Herrmann z našo pripravniško šolo ni bil kaj zadovoljen.

— Po nekem ministerskem ukazu (12. jul.) bodo s šolskim letom 1870/71 jenjala vsa šolska spraševanja.

— Sliši se, da bode ministerstvo za šolstvo postavlo o šolskem nadzorstvu zopet predložilo deželnim zborom na Spodnjem in Gornjem Avstrijskem, na Marskem, Šleskem, Tirolskem, Kranjskem in v mestu Terstu.

— Vsled nove vravnave šolskih oblastnij je prevzv. knez-nadškof goriški izdal pastirski list za duhovščino, v katerem razlaga novi stan šolskih reči s katoliško-cerkvenega stališča, ter zapoveduje duhovnom, kako naj se vedejo v prihodnje. Med drugim se tû naroča, da naj se odsihmal poročila v šolskih zadevah pošiljajo nadškofovemu uradu. Tudi višji nadškofijski šolski ogleda ostane tak, toda, ne kot „cesarski kraljevi“, ampak kot nadškofov, kateri bo imel nadškofov ordinariat v šolskih opravilih s svetom in djanjem podpirati. Tudi dekani ostanejo še dalje nadškofovi okrajni ogledniki.

V ponedelek 2. t. m. smo izročili materi zemlji truplo ranjkega g. Blaža Praprotnika, učitelja na paralelni šoli. — Doversil je ravno 40. leto svojega šolskega delovanja, sedaj ga je pa stvarnik poklical na počitek. Naj v miru počiva!

— „Pesmarica“ mali slovenski pevec je gotova in se dobiva pri g. Gerberju po 30 kr. a. v. Učitelji sezite po bukvicah, vam ne bode žal!

Razpis učiteljske službe.

Pri novi šoli v Sostrovem, okraja ljubljanskega je razpisana, služba učiteljeva z 280 gl. 16 kr. plače na leto. Prošnje se pošiljajo slav. c. k. okrajn. poglavarstvu v Ljubljani do konca meseca avgusta.

Premembe v učiteljskem stanu:

Postavljeni in prestavljeni so gg.: Mihael Kokošinek, učitelj v kočevski Reki, je za terdno postavljen. Janez Per, učitelj v Gotenici, pride za podučitelja v Srednjo Vas (okraj Kočevje); tamošnji podučitelj Jože Vončina pa pride za učitelja v Gotenico. — Umerl je g. Blaž Praprotnik, učitelj na vstrični c. k. normalni šoli v Ljubljani, v 64. letu svoje starosti.

R. I. P.

Listnica. G. g. Idr. iz I., M. K. iz L. za ta list prepozno. — G. A. A. L. iz Sovodenj. Prejeli. Prihodnjič kaj več o tem. — G. A. B. v Pov. „Tov.“ smo poslali. Poprašajte na pošti.

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Tiskar in založnik:
Jož. Rudolf Milic.